

O kamieniu stepowym i grodziskach

Opracował: Władysław Goliński
Ustka, marzec 2003, korekta sierpień 2025.

Spis treści

Wendowie i ich system obronny	3
Celtowie i ich dzieła sztuki obronnej	18
Literatura do grodzisk:.....	18
Znaczenie grodzisk.....	19
Grodzisko w Słupsku.....	21

Wendowie i ich system obronny

Książka prof. A. Czernika „*Gardna Wielka*”. Nie mówi w zasadzie nic o pradziejach, niewiele wyjaśnia z okresu przedhistorycznego. Nie jest też zwykłym „spisem” ludzkich przeżyć związanych z ich miejscem zamieszkania. Zapożyczam z tej książki kilka zdań mówiących o ludziach regionu.

[...] „Wo kommen die Kaschuben her?

Aus Stolp, aus Stolp, sie sind wie Sand am Meer”.

Skąd pochodzą Kaszubi?

Ze Słupska, ze Słupska, są jak piasek nad morzem”.

Dopiero stulecia egzystowania w obrębie państwa niemieckiego (brandenburskiego i pruskiego) doprowadziły do zmiany języka, kultury i świadomości mieszkańców Gardny Wielkiej. Poddani presji Kościoła protestanckiego, szkoły, urzędów i wojska pruskiego, ulegali stopniowo procesowi germanizacyjnemu. Byli to jednak stale ci sami Kaszubi, przodkowie burmistrza Josta i pastora Noffke (kaszubski Nowk), długo jeszcze zachowujący świadomość swej regionalnej odrębności, gdyż napływ ludności niemieckiej z zewnątrz do nadgardneńskiego refugium był niewielki.

Mimo stopniowego nabierania niemieckiego charakteru (za cezurę można uznać połowę XIX stulecia) mieszkańcy tej wielowiekowej enklawy mieli świadomość kaszubskich korzeni. Świadomość tę w pewnym stopniu zachowali też Franz Jost i Arthur Noffke. Ten ostatni napisał: „Wendyjskie nazwiska i nazwy miejscowości były tak samo oczywiste jak niemieckie - jedne i drugie traktowane były równorzędnie. Niekiedy tylko potykano się o nazwy lokalne, gdy jakaś nizina nad jeziorem Gardno nazywała się Blotken (Błotko) albo Lunschka (Łączka). Występowały nazwy miejscowości zaczynające się od przedrostka: wendyjski, np. Wendich Silkow (Żelkowo) czy Wendisch Bukow (Bukowa). Wiedzano więc, że wcześniej mieszkali tu Wendowie. Na starym cmentarzu w Gardnie nagrobki znanych rodzin rejestrowały osobliwie brzmiące przydomki, wskazujące na słowiński rodowód... podobnie dziwnie brzmiały nazwy sprzętu rybackiego, czy wyrabianych z łubu pojemników na ryby - leszek.”[...]¹

Moim zdaniem odpowiednim przewodnikiem po „Epoce Wendów” w Ziemi Słupskiej jest Walter Witt- niemiecki regionalista, autor kilku przyczynków i pierwszy „naukowiec” (Witt z zawodu był nauczycielem), który dokonał kompletnego zestawienia zabytków z dawnych wieków znajdujących się wówczas w słupskim muzeum, stanowiących znaleziska powiatu słupskiego.²

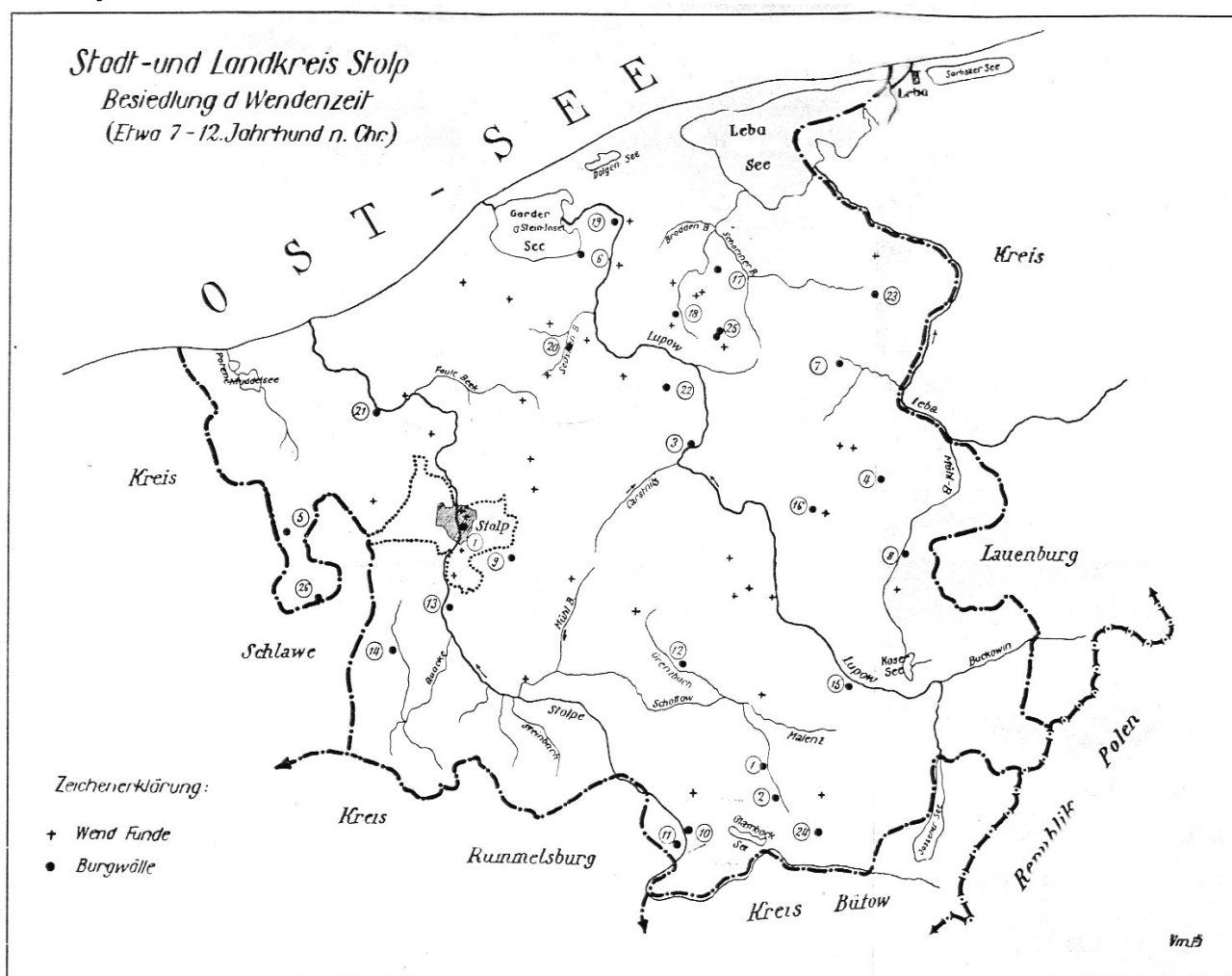
Zdaję sobie sprawę z czasami nieodpowiedniej oceny i chybionej kwalifikacji wykopalisk dokonywanej przez prekursora regionalnej archeologii- Waltera Witta. Jednakże jego (publikacje) prace są bardzo istotną, często odważną pozycją dzieł historyczno- archeologicznych, stanowią naukową ocenę znalezisk z przeszłości. Ogólna wiedza naukowa lat 20- tych i 30- tych XX- go wieku (okres pracy naukowej Waltera Witta) była skromna i rzutuje czasem na złą ocenę znalezisk w porównaniu z wiedzą dzisiejszą. Ponadto w Niemczech współczesnych Wittowi szalała propaganda i ingerowała cenzura nazistowska (dzieło, z którego pochodzą wymienione niżej cytaty wydano w 1934 roku). Niżej zamieszczona mapa przedstawia ówczesny powiat słupski z naniesionymi miejscami położenia grodzisk w tym powiecie, poniżej również zestawienie nazw grodzisk powiatu słupskiego- wg Waltera Witta.

1. Słupsk	Stolp
1. Budowo	Budow
2. Budowo- Młyn	Budow- Mühle
3. Damno	Dammen
4. Darzewo	Darsow
5. Gać	Gatz
6. Gardna Wielka	Großgarde
7. Podole Wielkie	Großpodel

¹ Andrzej Czarnik; *Gardna Wielka*, Słupsk 2001. s. 4.

² Walter Witt; Übersicht über die uergeschichtlichen Epochen des Kreises Stolp [in:] Atlas der Urgeschichte, 11. Beiheft, Hamburg 1969. Obecnie zbiory „słupskich” zabytków są w koszalińskim muzeum.

8. Runowo	Großrunow
9. Głobino	Gumbin
10. Gałąźnia Mała- Wzg. Juliusza	Kleingansen- Juliushöhe
11. Gałąźnia Mała- Góra Zamkowa	Kleingansen- Schloßberg
12. Podole Mniejsze	Kleinpodel
13. Krępa	Krampe
14. Kończewo	Kunsof
15. Podkomorzyce	Niemietzke
16. Potęgowo	Pottangow
17. Równo	Rowen
18. Rumsko	Rumbske
19. Smółdzino	Schmolsin
20. Żoruchowo	Sorchow
21. Gałęzinowo	Ueberlauf
22. Wiatrowo	Viatrow
23. Wolinia	Wollin
24. Unichowo	Wundichow
25. Siodłonie	Zedlin
26. Sycewice	Zitzewitz

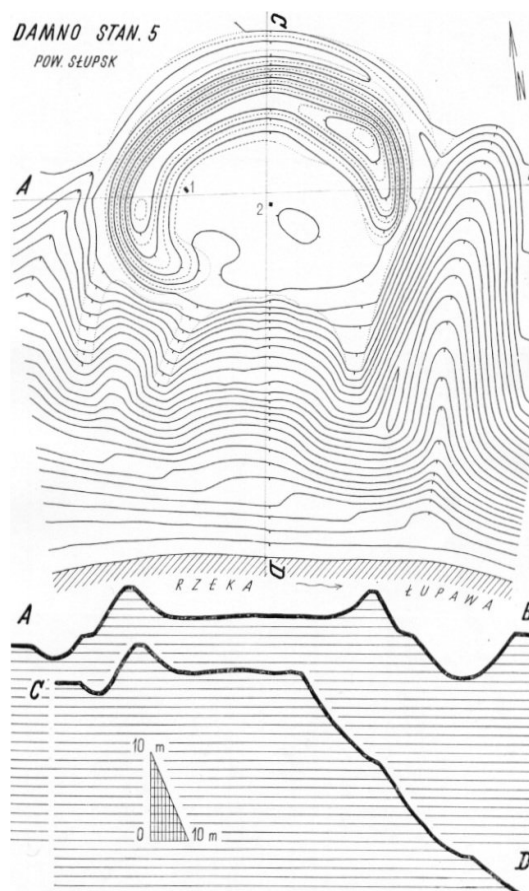

Ryc. 1. Grodziska powiatu słupskiego.³

³ Witt Walter; *Die Burgwälle des Stolper Landes*, Stolp 1934. Załączona mapa.

Tabela (wszystkie plany warstwiczne grodzisk pochodzą z Katalogu⁴) poniżej określa m.in. nazwy grodzisk, które zostały przyjęte od nazwy miejscowości przy której występują, numery wymienione w liczbie porządkowej nie są zgodne z mapą grodzisk wg Waltera Witta. Szczegółowy opis i dane orientacyjne są podane w artykule W. Golińskiego, Grodziska Słupska i powiatu słupskiego. <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art32f.pdf>

L. p.	Nazwa grodziska		Plan lub fotografia grodziska
	Nazwa polska	Nazwa niemiecka	
1.	Budowo	Budow	
2.	Podkomorzyce	(Niemietzke do 1937) Puttkamerhof	
3.	Unichowo	Wundichow	
4.	Wollnia	Wollin	
5.	Budowo	(Budow=Mühle) Budow	
6.	Damno	Dammen	

Ryc. 2. Damno. Plan warstwiczny grodziska.

⁴ Lachowicz F., Olczak J., Siuchniński K.; Osadnictwo wczesnośred. na Pobrzeżu i Pojezierzu Wschodniopom., Poznań 1977.

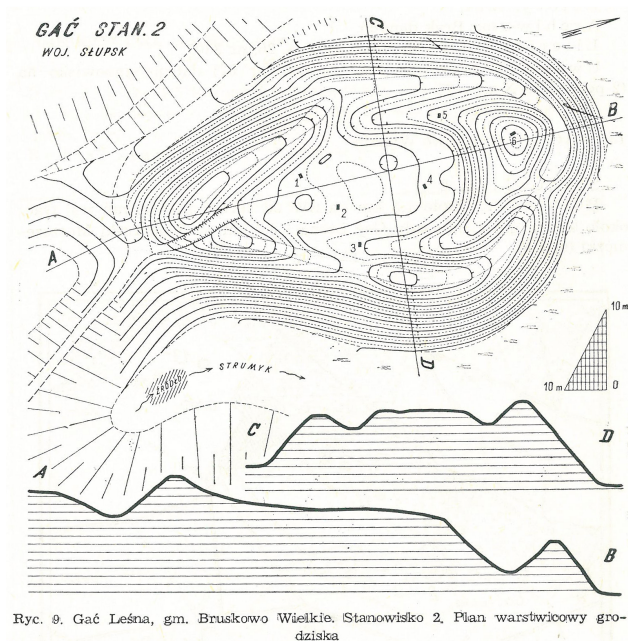
O kamieniu stepowym i grodziskach

7.	Darżewo	Darsow
8.	Gać Leśna	Gatz

Ryc. 3. Grodzisko w Gać. Widok ze środka grodziska.

W środku grodziska jest podwyższona platforma. Wały ziemne są wysokie patrząc od zewnątrz.

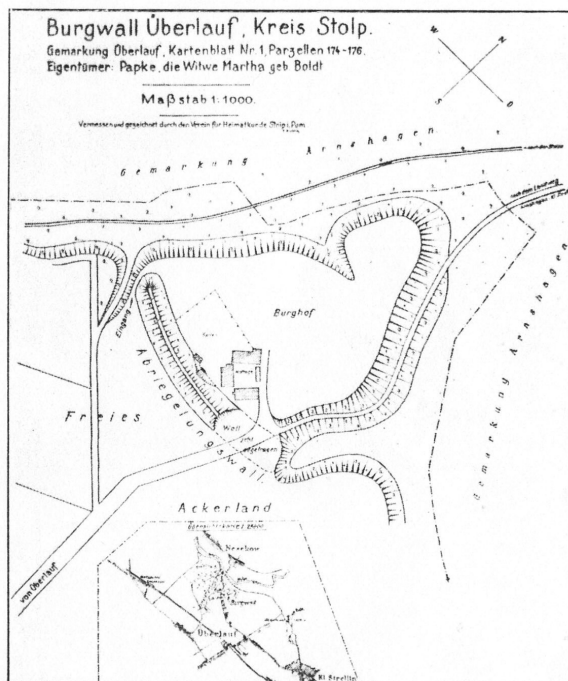

Ryc. 3. Gać Leśna, gm. Bruskowo Wielkie. Stanowisko 2. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 4. Gać Leśna. Plan warstwicowy.

9.	Gałąźnia Mała	Kleingansen-
Juliushöhe	Pow. Bytów
10.	Gałąźnia Mała	Kleingansen-
Schloßberg	Pow. Bytów

11. Gałęzinowo Überlauf

47. Burgwall Überlauf, Kreis Stolp.

Ryc. 5. Gałęzinowo. Oryginalny plan grodziska.

Źródło: W. Witt; Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp⁵.

Ryc. 6. Grodzisko Gałęzinowo. Widok na wał odporowy i fragmentarycznie na stodołę posadowioną na majdanie grodziska.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego. Fot. W. Goliński.

Na pierwszym planie widoczny wał starego grodu ludności kultury łużyckiej z około VI w. p.n.e., nie ma śladu późniejszego zawładnięcia tego obiektu przez Słowian Zachodnich (Wendów).⁶

Na drugim planie stodoła pobudowana w XIX w.

⁵ Walter Witt; Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp. S. 109.

⁶ Władysław Goliński; Grodzisko w Gałęzinowie, Ustka 2005. Maszynopis.
<https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/Art2.pdf>

12. Gardna Wielka Groß Garde

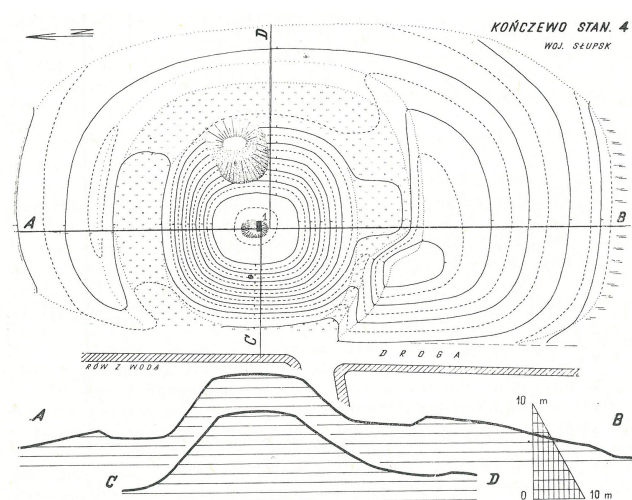
Ryc. 7. Kościół w Gardnie Wielkiej.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego. Fot. M. Golińska.

W samym środku platformy usypanej przez Wendów został
pobudowany kościół.

13. Głobino Gumbin

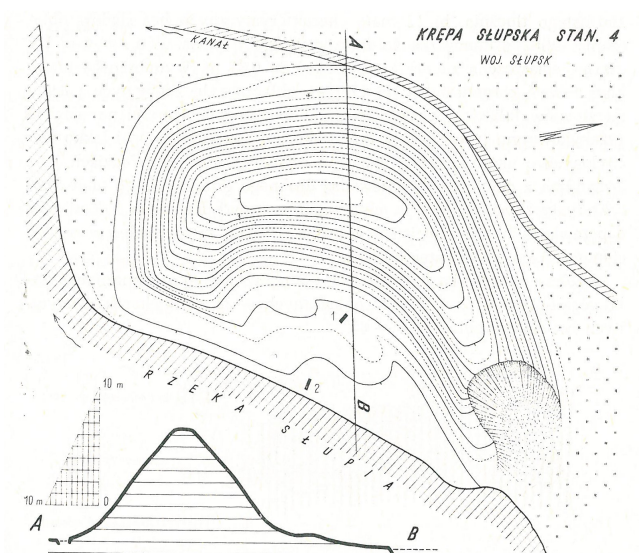
14. Kończewo Kunsow

Ryc. 23. Kończewo, gm. Kobylnica, Stanowisko 4. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 8. Kończewo. Plan warstwicowy grodziska

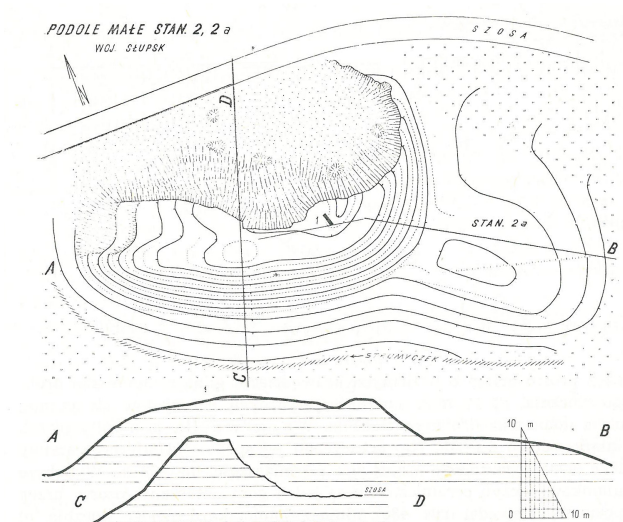
15. Krępa Krampe

Ryc. 26. Krępa Słupska, gm. Słupsk. Stanowisko 4. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 9. Krępa. Plan warstwicowy grodziska.

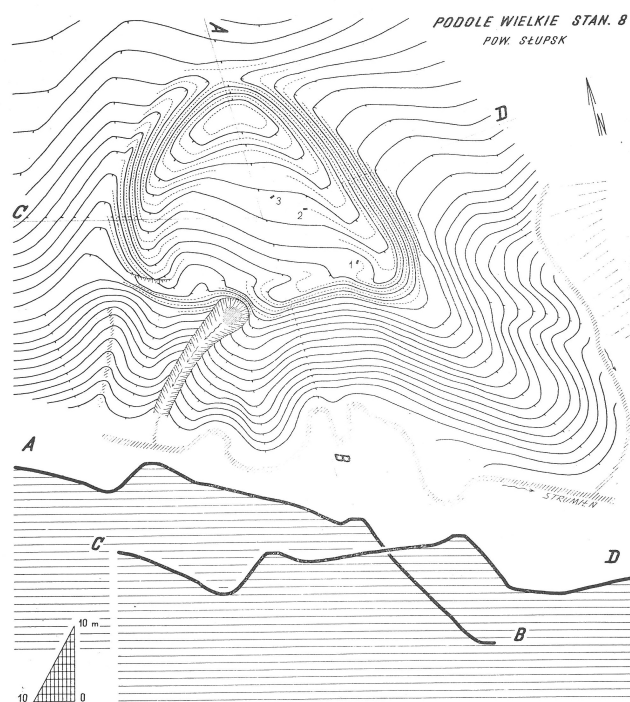
16. Podole Małe Kleinpodel

Ryc. 41. Podole Małe, gm. Dębica Kaszubska. Stanowisko 2. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 10. Podole Małe. Plan warstwicowy grodziska.

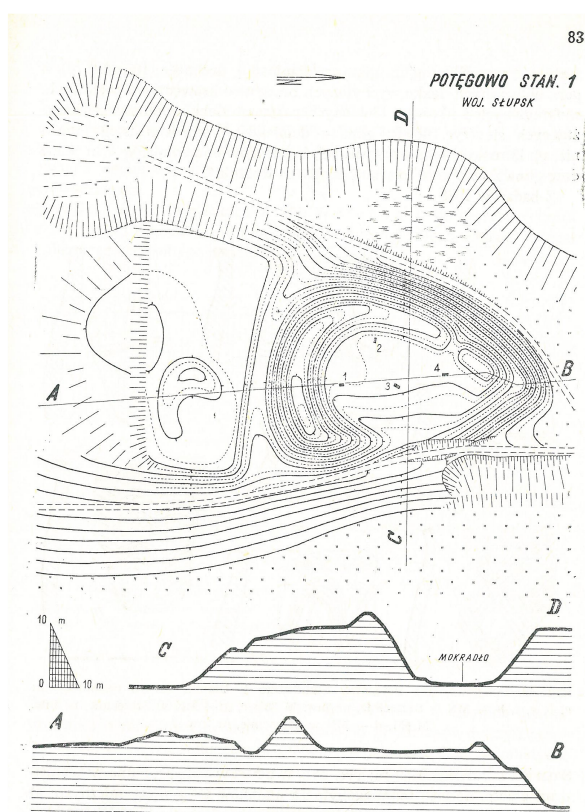
17. Podole Wielkie Großpodel

Ryc. 31. Podole Wielkie, pow. Słupsk. Stanowisko 8. Nr kat. 82. Plan warstwicowy grodziska.

Ryc. 11. Podole Wielkie. Plan warstwicowy grodziska.

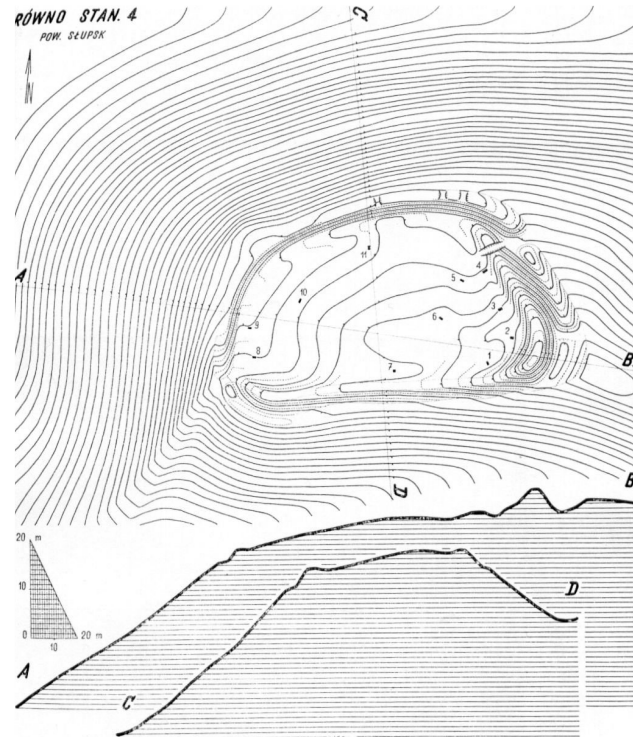
18. Potęgowo Pottangow

Ryc. 45. Potęgowo, gm. Potęgowo. Stanowisko 1. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 12. Potęgowo. Plan warstwicowy grodziska.

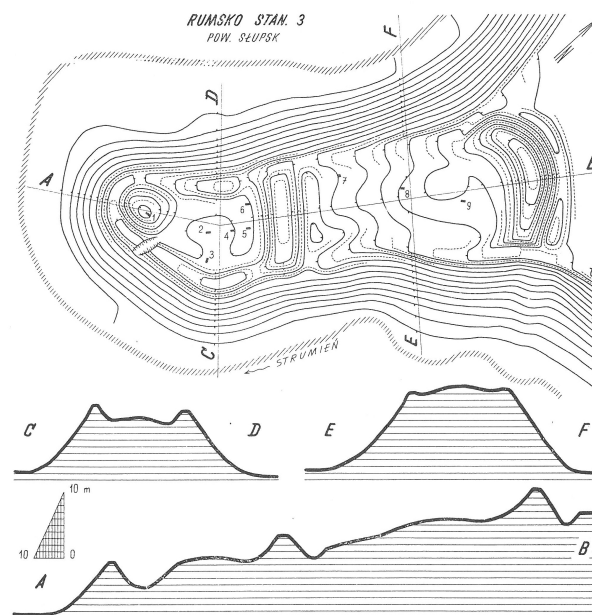
19. Równo Rowen

Ryc. 13. Równo. Plan warstwicowy grodziska.

Równo- grodzisko to zabytek kultury łużyckiej, dopiero potem eksploatowany przez Wendów. Ludność kultury łużyckiej pierwsza zbudowała szańce w ok. VI w. pne. Wendowie użytkowali warownię w okresie wczesnośredniowiecznym.

20. Rumsko Rumbske

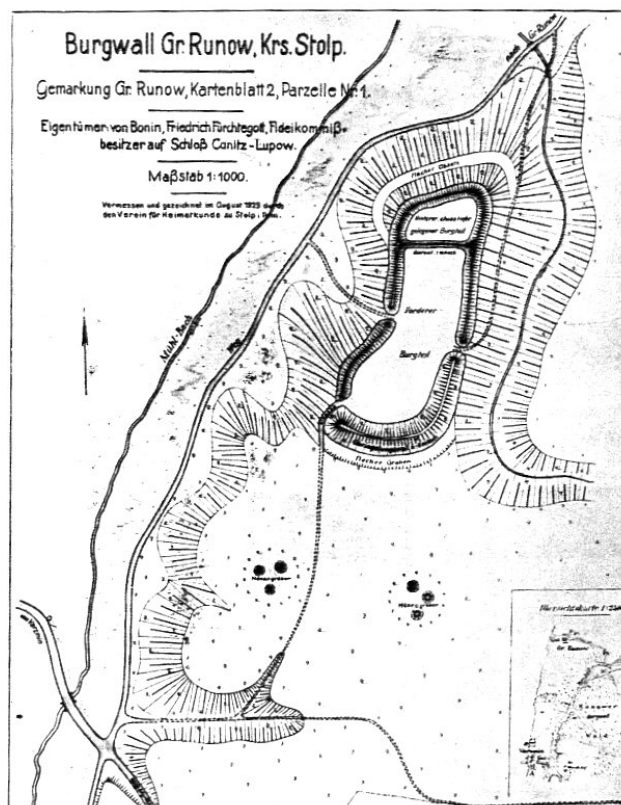

Ryc. 40. Rumsko, pow. Słupsk. Stanowisko 3. Nr kat. 103. Plan warstwicowy grodziska.

Ryc. 14. Rumsko. Plan warstwicowy grodziska.

21. Runowo

Großrunow

Ryc. 15. Runowo. Oryginalny plan grodziska.

Źródło: Walter Witt; Die Burgwälle des Stolper Landes. Stolp 1934. Tafel IV⁷.

⁷ Walter Witt; Die Burgwälle des Stolper Landes. Stolp 1934. Tafel IV

22. Siodłonie Zedlin

Ryc. 54. Siodłonie, pow. Słupsk. Stanowisko 10. Nr kat. 115. Plan warstwicowy grodziska.

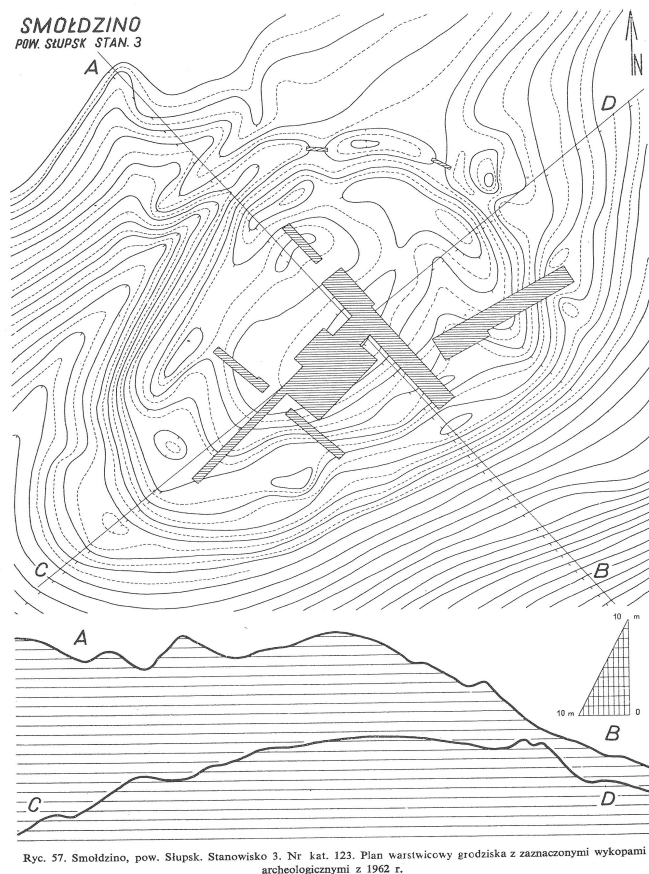
Ryc. 16. Siodłonie. Plan warstwicowy grodziska.

23. Słupsk Stolp

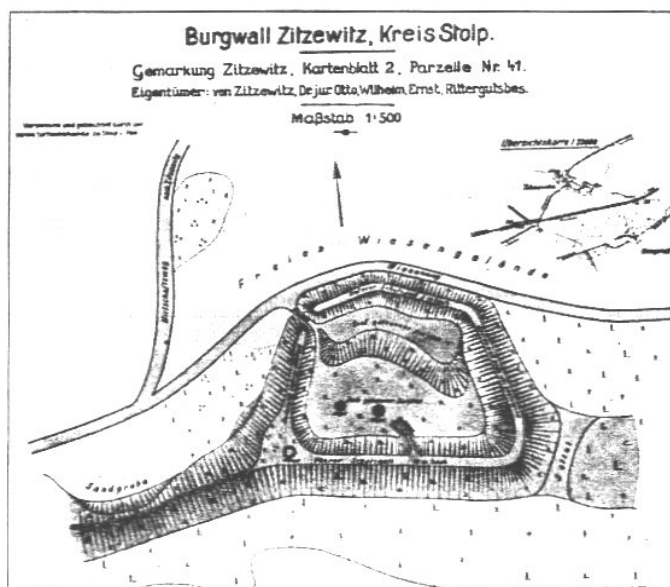
Ryc. 17. Słupsk. Fotografia z mostu na kościół stojący w grodzisku.
Zdjęcie wykonywane było z mostu nad Słupią, przedstawia między innymi kościół pw. Św. Ottona. Kościół posadowiony jest w samym środku słowiańskiego grodziska.

24. Smoldzino Schmolsin

Ryc. 18. Smoldzino. Plan warstwicowy grodziska.

25. Sycewice Zitzewitz

Ryc. 19. Oryginalny plan grodziska.

Źródło: Walter Witt; Die Burgwälle des Stolper Landes. Stolp 1934. Tafel III.⁸

⁸ Walter Witt; Die Burgwälle des Stolper Landes. Stolp 1934. Tafel III.

Ryc. 20. Fotografia wału od środka (to tylko pozostało po pierwotnej konstrukcji) grodziska.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego.

Fot. Maria Golińska.

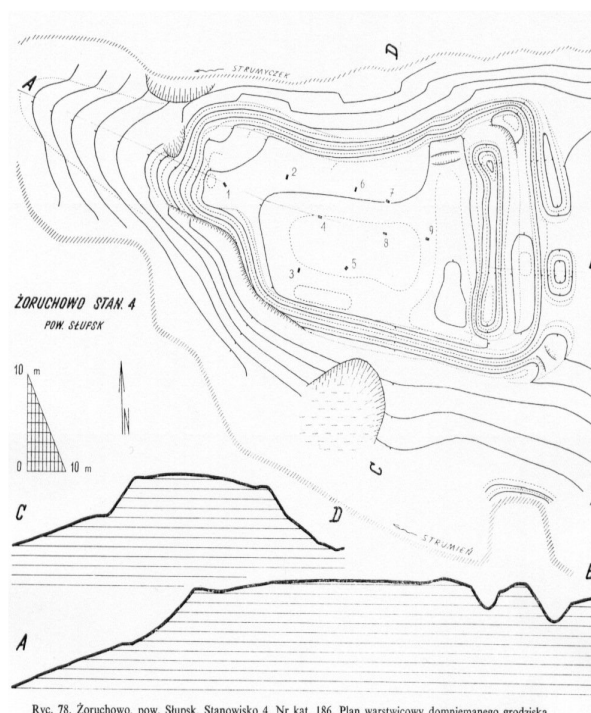
26. Wiatrowo (Viatrow)
Steinfurt

Ryc. 64. Wiatrowo, pow. Słupsk. Stanowisko 1, Nr kat. 143. Plan warstwicowy grodziska.

Ryc. 21. Plan warstwicowy grodziska.

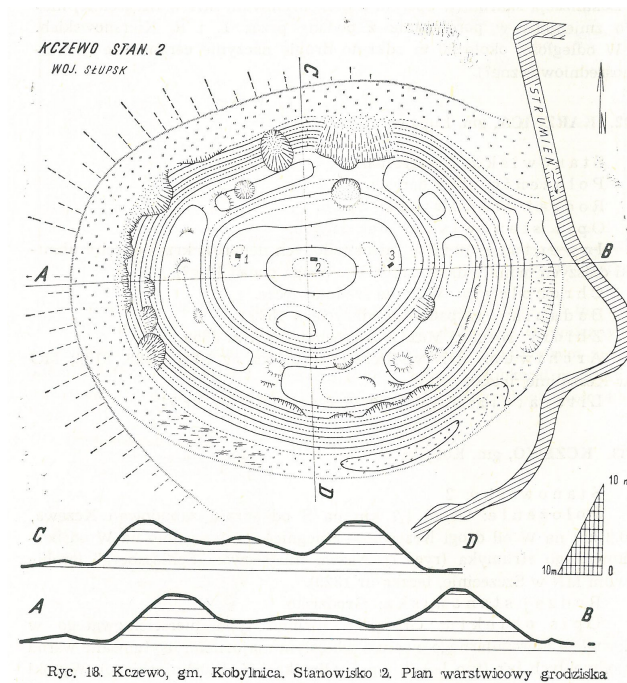
27. Żoruchowo Sorchow

Ryc. 78. Żoruchowo, pow. Sępolski. Stanowisko 4. Nr kat. 186. Plan warstwicowy domniemanego grodziska.

Ryc. 22. Plan warstwicowy grodziska.

28. Kczewo Egsow

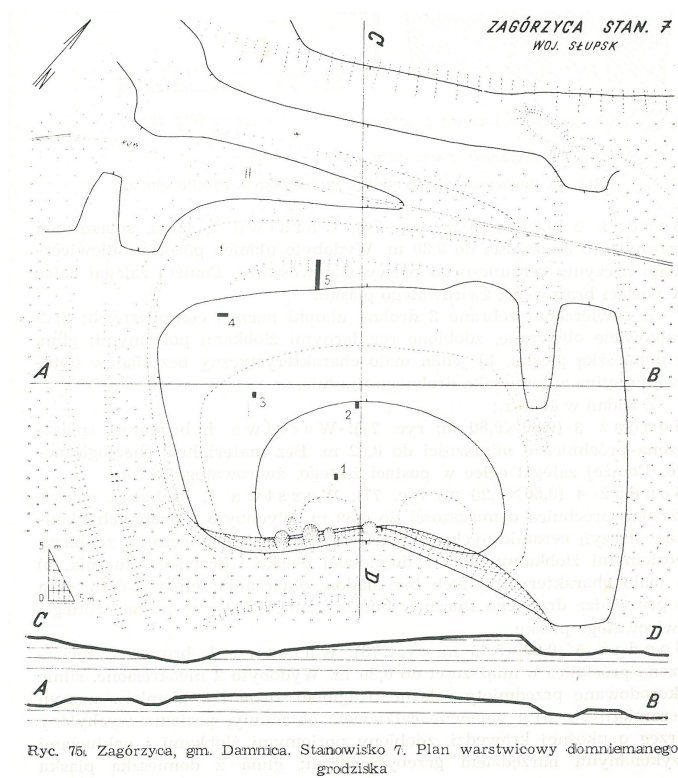

Ryc. 18. Kczewo, gm. Kobylnica. Stanowisko 2. Plan warstwicowy grodziska

Ryc. 23. Plan warstwicowy grodziska

29. Zagórzycza

Sageritz

Ryc. 75. Zagórzycza, gm. Damnica. Stanowisko 7. Plan warstwicowy domniemanego grodziska

Ryc. 24. Plan warstwicowy grodziska.

Celtowie i ich dzieła sztuki obronnej

Ryc. 25. Ślady fortyfikacji celtyckich ze wzgórza Tary w hrabstwie Meath. Widok z lotu ptaka

Źródło: Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975. s. 49.⁹

„Grodziska” Celtów są podobne, choć znacznie większe od grodzisk Wendów. Dzisiaj pozostały jedynie ledwo rozpoznawalne wały ziemne. Grodziska Wendów z Pomorza (z Ziemi Słupskiej) miały kiedyś jeszcze dodatkowo na wałach drewnianą palisadę. Były budowane najczęściej w bagiennym terenie. Te, które zostały „adaptowane” z wcześniejszych kultur to jest z grodzisk ludności kultury łużyckiej są one posadowione przeważnie w miejscach dominujących w danej okolicy.

Literatura do grodzisk:

1. W. Witt; Die Burgwälle des Stolper Landes, Stolp 1934.
2. Labuda Gerard (red.); Historia Pomorza, tom I, Poznań 1972.
3. Lachowicz F., Olczak J., Siuchniński K.; Osadnictwo wczesnośred. na Pobrzeżu i Pojezierzu Wschodniopom., Poznań 1977
4. Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, PIW 1975.

⁹ Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975. s. 49.

5. J. Olczak i K. Siuchniński., Sprawozdanie z badań weryfikacyjnych grodzisk przeprowadzonych na terenie powiatu słupskiego.

Znaczenie grodzisk

Wszystkie grodziska stanowią dzisiaj zabytek archeologiczny. Moim zdaniem jednak powinno się wszystkie zachowane pozostałości po najstarszych miejscach zasiedleń i miejscach budowli obronnych obdarzyć szczególną opieką. Walter Witt w swojej książce o grodziskach podkreślał, że patriotycznym obowiązkiem wszystkich jest szanowanie spuścizny po słowiańskich Wendach, nie przekopywanie bezmyślne terenu w poszukiwaniu skarbów, gdyż skarbem jedynym w tych miejscach odnalezionym, mogą być szczątki naczyń glinianych. Nikt o zdrowych zmysłach nie będzie w warowni, miejscu szczególnego zagrożenia, chował posiadane monety czy biżuterię...

Zamieszczam jedynie krótki fragment z książki Witta o grodziskach:

...4. Zweck und spätere Benutzung.

Welchen Zweck haben nun die slawischen Burgwälle erfüllen sollen? Schon aus ihrer eigenartigen Lage können wir schließen, daß sowohl die Hoch- wie die Flachburgen keine dauernden Wohnstellen gewesen sind. Denn wie sollte es möglich sein, die zum größten Teil im sumpfigen Gebiet errichteten Flachburgen dauernd zu bewohnen. Ebenso ungeeignet für dauernde Wohnstätten sind auch die Hochburgen wegen der schwierigen Wasserzufuhr. Noch eine andere Erwägung mag diesen Schluß stützen: die Burgwälle sind vielfach 1-2 km von slawischen Dörfern entfernt.

Aus der geschichtlichen Ueberlieferung läßt sich für die slawischen Burgwälle ein dreifacher Zweck feststellen. Nach Bericht des Ibrahim ibe Jakub über die Slawen aus dem Jahre 973 (arabischer Schriftsteller des 10. Jahrhunderts, Bericht in den Mecklenburger Jahrbüchern, 45, 1880, S. 1 ff.) ziehen sich die Slawen bei drohender Kriegsgefahr jedesmal auf „geschützte Plätze,, in dichte Wälder zurück. Demnach dienten die Burgwälle einmal als Zufluchtsflätten. Noch größere Bedeutung aber kommt ihnen als Verteidigungsanlagen und als befestigten Burgen zu. Den dritten Zweck bringt uns der Bericht des Saxo Grammaticus, des Augenzeugen der Eroberung des slawischen Burgwalls Arkona durch

...4. CEL ZAKŁADANIA GRODZISK I ICH UŻYTKOWANIE

Jaki był zatem cel zakładania słowiańskich grodów (warowni)? Biorąc pod uwagę poszczególne położenia w terenie; wysokie albo nizinne, można wysnuć wniosek, że nie są te grodziska dogodnym miejscem do zamieszkania. Tam gdzie to tylko było możliwe, w większej swojej części, zwłaszcza na terenie bagiennym budowano płaską część zabudowy stanowiącą trwałe element mieszkalny (patrz zdjęcie platformy grodziska położonego koło miejscowości Gać). Szczególnie nieodpowiednie dla stałych mieszkańców są te warownia podczas dużego podwyższenia się stanu wody. Te rozważania potwierdza również spostrzeżenie: wielokrotnie grodziska znajdują się w oddaleniu 1-2 km od słowiańskich wsi.

Tak jak to jest powiedziane w przekazach historycznych, grodziskom słowiańskim stawiano trzy cele. Zgodnie z przekazem Ibrahima ibn Jakuba o Słowianach z roku 973 (pisarz arabski X wieku, sprawozdanie w Rocznikach Meklemburskich, 45, 1880, str. 1 ff.) przy występowaniu zagrożenia walką Słowianie przenoszą się na „osłonięte place” do gęstych lasów. Służą zatem grodziska jako miejsce schronienia. Ponadto posiadają jeszcze duże znaczenie jako urządzenia obronne; służą więc jako wzmocniona warownia. O trzecim przeznaczeniu grodzisk świadczy sprawozdanie Saxo Grammaticusa które określa grodziska, jako miejsce kultu, co okazało się po zdobyciu w

die Dänen im Jahre 1168. Danach hat der Burgwall sowohl zur Verteidigung wie als Kultplatz gedient¹⁰....

roku 1168 przez Duńczyków, słowiańskiego grodu w Arkonie.....¹¹”

W „starszych” grodziskach, gdzie obok szczątków glinianych naczyń wendyjskich były też w niektórych z nich, naczynia wcześniejszych kultur, archeolog mówi: najpierw była to ludność kultury łużyckiej?, Pomorzanie?¹², potem Słowianie Zachodni. W naszym regionie (zakładanie warowni słowiańskich to VII- IXw.) jest to zatem okres wędrówki ludów, kiedy Słowianie zajęli Pomorze aż po Łabę. Zajmowanie terenów Pomorza przez Słowian jest rozłożone nierównomiernie w czasie i nie jest „płynne”- nie następuje zajmowanie obszarów występujących geograficznie kolejno po sobie.

Auf der slawischen Siedlungsstelle bei der Birkenallee in Stolp wurden aus Eisen gefertigte Nägel, Ketten, Ringe und Schnallen gefunden, auch allerlei Geräte aus Knochen, Geweih und Holz. Bei dem „Heidenstein,, aus Stolp handelt es sich sicher um einen slawischen Grabstein.

Die schon oben erwähnten Schläfenringe aus Bronze oder Silber, Schmuckstücke die nur bei slawischen Funden vorkommen, trug man an den Schläfen. Sie sind kleine, offene Ringe, deren eines Ende glatt abgeschnitten ist, während das andere in kleine Oesen ausläuft, durch die ein Band oder Lederriemen gezogen wurde.

Im Handelsverkehr der damaligen Zeit bildete der Orient, insbesondere Arabien den Mittelpunkt. Der Handel war im wesentlichen ein Tauschhandel. Der Norden lieferte nach dem Orient vor allem Leder und Pelze, wohl auch Honig, Wachs, Bernstein und-Sklaven. Vom Orient kamen dafür nach dem Norden Gewürze, Riechstoffe, leinene, seidene und baumwollene Kleiderstoffe und die zeilreichen Silberschmucksachen orientalischer Herkunft. Im Gefolge dieser Handelsbeziehungen gelangten auch in großer Zahl arabische Münzen nach dem Norden¹³.

W zasiedleniach słowiańskich zostały znalezione na ulicy Birkenallee w Słupsku, wykonane z żelaza gwoździe, łańcuchy, pierścienie i sprzączki, jak również wszelkiego rodzaju przyrządy z kości, rogów i drewna. „Kamień stepowy” ze Słupska z pewnością traktuje o jakimś słowiańskim nagrobku.

Te już wyżej wspomniane kabłączki skroniowe z brązu lub srebra, elementy biżuterii, które odnajduje się jedynie w znaleziskach słowiańskich, nosi się przy skroniach. Są to małe, otwarte pierścienie o jednym końcu gładko obciętym, podczas kiedy drugi posiada małe uszko zaczepione do taśmy lub paska skórzanego.

Ruch handlowy w ówczesnym czasie określał Orient, szczególnie punktem ważności była Arabia. Zasadniczo obowiązywał handel wymienny. Północ dostarczała do Orientu przede wszystkim skóry, futra, chyba też miód, воск, bursztyn i niewolników. Z Orientu za to przychodziły na północ jarzyny, pachnidła, lniane, jedwabne i bawełniane materiały ubraniowe i liczne wyroby rzemieślnicze biżuterii ze srebra pochodzenia orientального. W następstwie tych stosunków handlowych liczbę artykułów powiększają arabskie monety przywożone na północ¹⁴.

¹⁰ Walter Witt, *Die Burgwälle des Stolper Landes*, Stolp i. Pom., 1934, maszynopis, s. 6

¹¹ tłumaczenie autora powyższego opracowania jest dostępne w Internecie (tekst polski i niemiecki): <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art32f.pdf>

¹² F. Lachowicz, J. Olczak, K. Siuchniński, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne na Pobrzeżu i Pojezierzu Wschodniopomorskim. Katalog*, Poznań 1977.

¹³ Walter Witt, *Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp*, Stolp i. Pom., 1934, S. 112.

¹⁴ Tłumaczenia tekstów wykonane są przez autora niniejszego opracowania.

Ryc. 26. Nagrobki późnowendowskie „Mnich“ w Bergen i „Bożek Kamienny” ze Słupska¹⁵.

Grodzisko w Słupsku

W Historii Pomorza, w części Starożytność i wczesne średniowiecze, zagadnienie pochodzenia „Bożka Kamiennego” przedstawiono jak następuje:

„...Na prawym brzegu Słupi jeszcze jedno miejsce zwraca baczną uwagę archeologów, a mianowicie plac przy kościele św. Piotra. Starą metrykę tego kościoła poświadczają dokumenty z lat 1281—1288, a obecny budynek z elementami neoromańskimi powstał na miejscu dawnego kościoła gotyckiego. Interesujący nas plac przykościelny położony był kiedyś na półwyspie wysuwającym się z pradoliny. Na terenie tym pod koniec XIX wieku odkryto, przy budowie kościoła, płytę kamienną z wyrytym wyobrażeniem „bóstwa pogańskiego”. Na granitowym bloku o wymiarach 125 cm wysokości, 66 cm szerokości i 18 cm grubości wykonany jest rysunek z wyobrażeniem postaci ludzkiej. Figura nie jest we wszystkich konturach wyraźnie widoczna (ryc. 27). Głowa postaci przedstawionej na płycie ma kształt owalny, ręce z bardzo wyraźnie otwartymi palcami wyciągnięte są wzdłuż ciała, nogi zdają się być zgięte w kolanach, które podciągnięte są do ramion. Płyta ta należy do cennych obiektów sztuki wczesnośredniowiecznej z terenu Pomorza Środkowego i trzeba zaliczyć ją do obiektów związanych z kultem. Lokalizacja kościoła była prawdopodobnie związana z miejscem dawnego pogańskiego kultu (nawiązanie do tradycji w wyborze miejsca dla ośrodka kultu)¹⁶.....

¹⁵ Walter Witt, *Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp*, Stolp i. Pom., 1934, S. 113.

¹⁶ H. Janocha, *Archeologiczne rewelacje ze Słupska*. „Zapiski Koszalińskie”, 1964 z. 2, s. 50—58.

Ryc. 27. Słupsk. Płaskorzeźba kamienna bożka pogańskiego¹⁷

A co na to wszystko mówią kamienie w Brytanii, w krainie Celtów żyjących kiedyś za Kanałem La Manche? Otóż twierdzę, że „Bożek Kamienny” ze Słupska ma duszę Celta z Brytanii, Irlandii.

Chcę przed ostatecznymi wnioskami pokazać skąd wziął się zamysł wykorzystania dla swojego wykonania prezentacji postaci uwidocznionych na podstawie krzyża z Moone, podstawa m. in. ze stylizowanymi postaciami dwunastu apostołów- powiązania te są wyjaśniane w dalszej części tekstu.

¹⁷ Gerard Labuda (red.); Historia Pomorza. Tom I.

Ryc. 28. Kolumna kamienna dekorowana głowami z sanktuarium w Entremont (sanktuarium celtyckie). II w. p.n.e.¹⁸

Tradycyjnie przedstawianie głowy człowieka w kulturze celtyckiej sięga rzeczywiście zamierzchłych czasów (II w. p.n.e.). Poniżej wyjaśniam to cytatem z książki Myles Dillon Nora K. Chadwick, *ZE ŚWIATA CELTÓW*;

z rozdziału; *Wczesne dzieje nowych królestw celtyckich*:

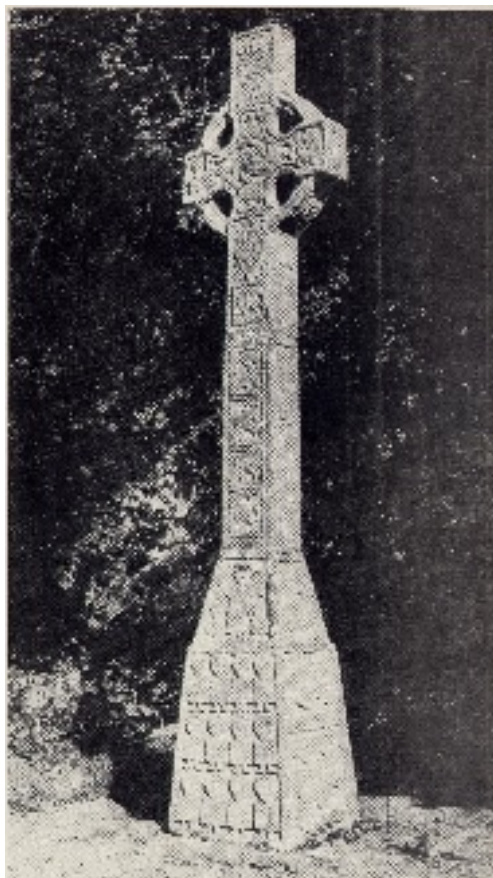
„...Milczenie roczników o tak rozległym osadnictwie nordyckim na wschód od Morza Irlandzkiego uzmysławia nam fakt, że obraz epoki wikingów w Irlandii oparty jest wyłącznie na zapisach monastycznych. Klasztory, w których gromadziła się ludność i bogactwa, były najtragiczniejszymi ofiarami uzbrojonych grabieżców, toteż zapisy klasztorne są niestety aż nazbyt prawdziwe. We wczesnych stadiach inwazji mogły być zresztą całą prawdą. Wiemy, że w Bretanii klasztor św. Meena w lesie Broceliande korzystał ze szczególnego poparcia, bo miał służyć biskupom z Dol za schronienie przed napadami wikingów.

W roku 919 Dublin znowu został zdobyty, a Niall Glundub z dwunastu innymi królami i najaktywniejszymi uczestnikami ruchu oporu poległ, chociaż północni Ui Neill nadal dzielnie stawiali wikingom opór. Właśnie w okresie, który nastąpił bezpośrednio po tym wydarzeniu, wikingowie rozwijali miasta portowe...¹⁹”

Po opanowaniu klasztoru lub też w przypadku zagrożenia klasztoru, mógł wraz z mnichem (co bardziej prawdopodobne z zapamiętanym wizerunkiem katolickiego apostoła) popłynąć „nasz posążek” na kontynent albo, co bardziej prawdopodobne przez Skandynawię dotrzeć na brzeg Ziemi Sławieńskiej i Słupskiej. Mogli również celtyccy przybysze, w czasie jednej ze swych wypraw zaprezentować lub nawet pozostawić na naszych terenach wizerunek bóstwa, który posłużył miejscowemu artyście za wzór przy wykonaniu „Bożka Kamiennego”. Teraz po pewnych przemyśleniach wizerunek apostoła trafił bezpośrednio z Irlandii do Słupska jako „działalność” misjonarska.

¹⁸ Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975. s. 51.

¹⁹ Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *ZE ŚWIATA CELTÓW*, Warszawa 1975. s. 124.

52 Krzyż z Moone w hrabstwie Kildare.

IX- Xw. W podstawie krzyża, poniżej postaci ukrzyżowanego Chrystusa (z boków postacie łotrów), są stylizowane figury dwunastu apostołów²⁰

53. Podstawa krzyża z Moone ze stylizowanymi postaciami dwunastu apostołów²¹

Z rozdziału (Ze świata Celtów): *Wczesne dzieje nowych królestw celtyckich:*

„..... Najcięższa lawina wikingich ataków, skierowanych przeciw krajom celtyckim, zwała się na Irlandię. W początkach IX wieku lawina ta położyła kres „epoce świętych”, najpierw bowiem zniszczeniu uległo wiele wyspiarskich sanktuariów, wśród nich Inishmurray na wybrzeżu Sligo, Skellig Michael na wybrzeżu Kerry, jak też wyspy przy wejściu do portu Wexfordu i osiedla monastyczne na wybrzeżach morskich i przylądkach, jak słynny klasztor Św. Comgalla w Bangor, w hrabstwie Down. Lawina w tymże stuleciu gwałtownie przyspieszała bieg; po tych nagłych niszczycielskich napadach nastąpiły wyprawy docierające daleko w głąb lądu, gdzie tworzone bazy dla dalszych najazdów na wyspę.

W tym wczesnym okresie trzon sił wikingich stanowili w owych atakach Norwegowie: głównymi bowiem wrotami do Irlandii było Limerick, a rzeka Shannon główną arterią wodną wiodącą na północ i na wschód. Floty stacjonowały na jeziorach Lough Neagh i Lough Ree,...²².”

Reasumując powyższe dociekania wizerunek „bożka pogańskiego” nie przyszedł wraz ze Słowianami ze wschodu lecz w moim rozumieniu jest to działalność katolickiego misjonarza przychodząca z zachodu Europy.

²⁰ Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975, s. 209.

²¹ Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975, s. 210.

²² Myles Dillon Nora K. Chadwick, przełożył Zygmunt Kubiak, *Ze świata Celtów*, Warszawa 1975, s. 120.